

Recep Şentürk

Söyleşi Ümit Aksoy

Fotoğraflar Sedat Özkömeç

Üçüncü Nesil İnsan Haklarına Müslümanlar Katkı Sağlayacak

Şüphesiz "insan hakları" nosyonu en netameli kavramsallaştırmaların başında geliyor. İnsan hakları söyleminin oldukça yüklü ve sorunlu tarihi, mesele nasıl ele alınırsa alınsın daha en başından belli bir gerilimle beraber yol almayı kaçınılmaz kılıyor. Batılı söylem ağının sorunları çözmekten çok çoğaltan, daha da önemlisi "daraltan" ele alış şeklini söz konusu insan ve onun hakları olduğunda da görmek mümkün. Bu daralmanın en büyük nedeni insanı merkeze alan düşünüşle ilgili. Genel olarak dinin, özelde İslam'ın "insan hakları"yla ilgili ne türden bir teklifi olabilir? İslam'ın sahip olduğu ontolojik çerçeve bu "kadim" sorunun çözümüne nasıl bir katkı sağlayabilir? **İbn Haldun Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Recep Şentürk**, son kitabı *İsmet Âdemiyetledir*'de bu soruların cevabını arıyor. Biz de kitabını merkeze alarak bu konuyu konuşmak için kendisiyle buluşup bir söyleşi gerçekleştirdik.

Bir kişinin dokunulmazlık hakkına sahip olabilmesi için sadece insan olması yeterlidir ve bunun dışında hiçbir şey aranmaz; dinine, cinsiyetine, hangi ülkenin vatandaşı olduğuna, zengin ya da fakir olmasına, ırkına vs. bakılmaz.

Kitabın ismi, Hanefi fıkıh literatüründe karşımıza çıkan bir terkip. Bunu kısaca nasıl tercüme ve izah edersiniz?

Kitaba bu ismi kasten koydum. Hem "İsmet" hem "âdemiyet" kavramı günümüzde Türkçede unutulmuş durumda. Ancak çok yakın zamana kadar Türkçe konuşan bütün eğitimli insanlar tarafından bilinen kavramlardı. Hem bu unutulmuş kavramları ihya etmek için hem de kendi kültürümüze ne kadar yabancılaştığımızı, kendi kültürümüzün bize ne kadar unutturulduğunun altını çizerek göstermek için bu başlığı seçtim.

İsmet kavramının kelamdaki, fıkıhtaki ve nihayet tasavuftaki anlamları birbirlerinden farklılık arz ediyor. Şu anda daha çok kelamdaki kullanımı biliniyor. Peygamberlerin hatasız olması ve onların günahlardan korunmuş olması ya da şeytanın kendilerine zarar vermesinden korunmuş olması anlaşılıyor ismet kavramından. Fıkıhta ise insanın dokunulmazlığı, bir insanın hem devlet tarafından hem de başka insanlar tarafından kendisine verilebilecek zararlardan korunması, haklarının muhafaza altına alınması anlamına geliyor. Günümüzde kavramın bu kullanımı "bireyin dokunulmazlığı" olarak ifade edilmekte. Fıkıhta ise bu ismet, bir kişinin "suçsuz" yani herhangi bir suç işlememiş olması demektir. Fıkıhta "masumiyet karinesi" vardır ve bu "Bir kişi suçlu olduğu ispatlanıncaya kadar suçsuzdur" anlamına gelmektedir. Ya da Mecelle'deki ifadesiyle, "Beraat-i zimmet asıldır." Yani "Bir kişi suçluluğu ispatlanıncaya kadar masumdur/suçsuzdur." Bu bağlamda baktığımızda kavramın bahsettiğimiz anlamıyla Türkçede şu anda kullanıldığını ama özellikle fıkıhtaki anlamının unutulduğunu da vurgulamamız gerekiyor.

Tasavuftaki kullanımı ise Allah Teala'nın bir kişiyi rahmetinin ve lütfunun neticesi olarak günahlardan korumasıdır. Bu, kelamdaki gibi "zorunlu" bir koruma değil, Allah'ın bir lütfu olarak kişiyi koruması demektir.

Ama sizin bu çalışmanızda merkeze çektiğiniz husus, kelam ve tasavuftan çok fıkıhtaki kullanımı aslında...

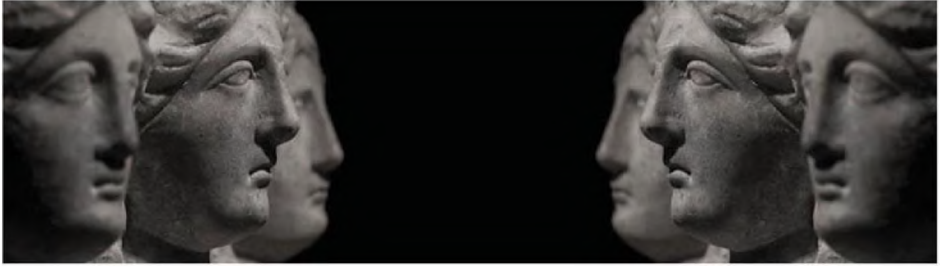
Evet çünkü biz burada haklardan bahsediyoruz ve ilgili kavramın fıkıhtaki anlamını odağa alarak onu tartışmış ve gündeme getirmiş oluyoruz. Bu da "İsmet yani dokunulmazlık âdemiyetledir", yani "Âdemiyet sahibi olmak bir kişiyi dokunulmazlık hakkına sahip kılar" demektir. Âdemiyet, insan olmak demektir. Dolayısıyla bir kişinin dokunulmazlık hakkına sahip olabilmesi için sadece insan olması yeterlidir ve bunun dışında hiçbir şey aranmaz; dinine, cinsiyetine, hangi ülkenin vatandaşı olduğuna, zengin ya da fakir olmasına, ırkına vs. bakılmaz.

Dokunulmazlığın insanın doğuştan getirdiği bir hak olduğunu düşünen İslam hukukçuları var. Buna mukabil dokunulmazlığın ancak İslam devletinin "vatandaşlığı" ile kazanılacağıni söyleyenler de var. Bu ikinciler, İslam devletinin vatandaşı olmayan kimselerle aramızda de facto durum "savaş" olacağını da belirtiyor. Siz son yüzyılda ilk grubun sesinin kısıldığını altını çiziyorsunuz. Niçin kısıldı bu ses ve bunun sonuçları neler oldu sizce?

"İsmet âdemiyetledir" kaide-i külliyesi aslında tam olarak şunu ifade etmiş oluyor: İslam hukuku, "evrensel" bir hukuktur; tüm âdemilerin, yani tüm insanların hukukunu ve sorumluluk-

RECEP ŞENTÜRK, KİTABI "İSMET ADEMİYETLEDİR" DE TAM OLARAK ŞUNU İFADE ETMİŞ OLUYOR: İSLAM HUKUKU, "EVRENSEL" BİR HUKUKTUR, TÜM ADEMİLERİN, YANI TÜM İNSANLARIN HUKUKUNU VE SORUMLULUKLARINI BELİRLER.

larını belirler. Müslüman olsun yahut olmasın. Burada evrensel bir hukuk yaklaşımı var, ilk grup için geçerli olan. Ben de bu grup içindeyim ve Hanefiliğin temel görüşü de budur. Yanı sıra Maliki ve Hanbeliler de bu görüşü benimsiyor. Dolayısıyla "cumhur" dediğimiz çoğunluk bu görüşü benimsiyor ve destekliyor. Şafii mezhebi ise, biraz önce sizin belirttiğiniz gibi, vatandaşlığı esas alıyor. Onlara göre ismet, iman ve eman ile birlikte. Dolayısıyla dokunulmazlık hakkını elde edebilmesi için kişinin ya iman sahibi, yani Müslüman olması ya da eman, yani bir gayrimüslimin İslam devletinin vatandaşı olması gerekecektir. Onlar bu durumu sadece ehli-kitaba has kıyorlar. Bu ise günümüzdeki pozitif hukuk anlayışına yakın bir görüştür. Bu yaklaşım, devleti merkeze koyar ve hakların kazanılmış olduğunu söyler. Âdemiyet temelli hukuk düşüncesi ise hakların âdemiyetten kaynaklandığını, yani devlet tarafından verilmediğini, doğuştan

Allah tarafından verildiğini vurgular. Bu anlamda kişinin ilgili haklara sahip olabilmesi için bir şey yapmasına gerek yoktur; onun insan olması bu haklara sahip olabilmek için yeterlidir.

Peki ilk grubun sesi nasıl kısıldı?

Âdemiyet merkezli evrensel görüş modernleşme süreciyle birlikte unutulmuş oldu. Evrensel haklar yaklaşımına göre temel haklar, Allah tarafından verilen ve sırf insan olmak sebebiyle kazanılan haklardır. Ama pozitif hukuk yaklaşımında sadece vatandaş olmak sebebiyle insanlar belirli haklara sahip olabiliyorlar.

Bu çerçevede ilk grubun sesinin kısılmasının en büyük sonucu, Müslümanların evrensel hukuk yaklaşımını kaybetmeleri ve kendi içlerine kapalı bir hâle geldeleridir. Bir anlamda daha ulusalcı bir anlayışa sahip oldular. En geniş düşünürler sadece Müslümanların haklarını dü-

şündüler. Hâlbuki "gelenek"te bütün insanların haklarını düşünmek zorundaydılar. Nerede olursa olsun ve kim tarafından yapılsa yapılsın tüm zulümlere karşı çıkmak varken, sadece bizim ulusumuzdan ya da ümmetimizden olanlara destek vermek gibi daha dar bir çerçevenin içine gömülmüş oldular. Ben bunu, "açık medeniyetten kapalı medeniyete geçiş" olarak adlandırıyorum.

Bu kısılmanın ikinci sonucu ise şuydu: Eğer bu haklar size devlet tarafından veriliyorsa aynı şekilde yine devlet tarafından kısıtlanabilir hatta toptan kaldırılabilir çünkü bu hakkı veren aynı zamanda geri alma gücüne de sahip olandır. Ama öte yandan bu haklar devlet tarafından verilmiyor, âdemiyetten yani doğuştan kazanılıyor, Allah tarafından veriliyorsa bu hakları hiç kimsenin alması söz konusu değildir. Dolayısıyla bu durum devletin gücünü de sınırlanmaktadır. Bu anlamda söz konusu kısılma, devletin yetki

alanının büyümesi ve onu sınırlayacak hiçbir unsurun olmaması, hakların da tamamen devletin merhametine bırakılmasıyla sonuçlanmıştı.

Bu da "modern devlet" in sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini anlamadığımız bir anlama da sahip haddizatında...

Biliyorsunuz "İnsan hakları" kavramı Batı'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Bunun amacıysa devletin gücüne karşı korumasız olan bireyi korumaktır. Bunun ardında da Yahudilerin Holokost'a maruz kalması vardır. Bu anlamda sorulan soru şuydu: Devletin gücünü nasıl kısıtlayacağız? Buna verdikleri cevap ise evrensel bazı haklar belirlemek oldu. Bu haklar da insan olmanın dolaylı insana verilen bir anlama sahipti. Devletin bu hakları hiçbir zaman alamayacağını, yani kısıtlayamayacağını söylüyordu, dahası bu hakların devletin gücüne bir sınır çizmesi söz konusuydu. Öte yandan biz bu çerçevede ve oldukça geç tarihli bu insan hakları yorumunun İslam'da çok daha önceleri var olduğunu görüyoruz. Mesela hayatın korunması gibi. Hiçbir devlet başkanı bir kişiyi haksız yere öldüremez ve bu durum da devletin sınırını çizmiş olmaktadır. Ya da hiçbir

devlet başkanı birisinin dinini değiştirmesini emredemez, söyleyemez. Dolayısıyla devletin gücü hiçbir zaman bu haklara erişemez, bu haklar devletin gücünün ötesindedir. Bunlar unutulduğu zaman ise devletin gücünün hiçbir sınırı kalmamış olmaktadır. Devlet her şeyi yapar ve hiçbir kuruma da hesap vermez.

İslam hukuku, insanın dokunulmazlığını hangi gerekçelerle sınırlandırır ve bu dokunulmazlığa müdahale eder?

Elbette hiçbir hak sınırsız bir anlama sahip değildir. Sizin evde gece şarkı dinleme hürriyetiniz var ama alttaki komşunuzun da uyuma hürriyeti var. Dolayısıyla onun hakkı sizin hakkınızı sınırlar. Bu yüzden söz konusu hakları toplumsal bütünlük içerisinde değerlendirmemiz gerekmektedir. Çünkü bazı durumlarda bir hak, diğer bir hakkı sınırlar.

Yani sizin sahip olduğunuz haklar ve hürriyetler, aynı şekilde başkasının sahip olduğu haklar ve hürriyetler tarafından sınırlandırılırlar, bir devlet otoritesi tarafından değil...

Devlet, bu haklar ve hürriyetlerin birbirini "nasıl" sınırlandırması gerektiğini kurallara bağlar ve herhangi

bir anlaşmazlık çıktığında "hukuk" dediğimiz o kurallar çerçevesinde bu sorunu bir çözüme ulaştırır. Gece şarkı dinleme hürriyetiyle komşunun uyuma hürriyetine baka-cak olursak bu iki durum birbirleriyle çatıştığında örneğin taraflar mahkemeye gider ve devletin organı olarak mahkeme bir karar verir: Hangi hak değerini nasıl ve ne kadar sınırlayacak? Örneğin diyor ki sen gece saat 22:00'den sonra şarkı dinlemeyeceksin, komşunun uyuma hakkı senin şarkı dinleme hakkını devre dışı bırakır. Dolayısıyla, söz konusu bu hakları belirli bir bütünlük içerisinde ele almak gerekiyor. Biliyorsunuz Charlie Hebdo vakasında ilgili karikatüristler kendilerinin ifade hürriyetinin olduğunu ve her-kese "küfür etme" haklarının olduğunu savundular. Buna karşı olarak Müslümanlar da kendilerinin "din hürriyeti"nin olduğunu ve kendi dinlerine karşı saygılı olunması gerektiğini savundular. Burada bu iki hürriyetin sınırlarının belirlenmesi zorunlu hâle gelmekte ve devletin bu noktada bir sınır çizmek zorunluluğu ortaya çıkmaktaydı.

Charlie Hebdo olayında, sizin savduğunuz "İsmet Âdemiyetledir" külli kaidesinin yürürlükte olduğu bir devlet mekanizması söz

SİZİN EVDE GECE ŞARKI DİNLEME HÜRRIYETİNİZ VAR AMA ALTTAKİ KOMŞUZUNUN DA UYUMA HÜRRIYETİ VAR. DOLAYISIYLA ONUN HAKKI SİZİN HAKKINIZI SINIRLAR. BU YÜZDEN SÖZ KONUSU HAKLARI TOPLUMSAL BÜTÜNLÜK İÇERİSİNDE DEĞERLENDİRMEMİZ GEREKMEKTEDİR.

konusu olsaydı burada nasıl bir sınırlandırma yapardı?

İsmet kavramının altında "ismetü'l-nefs" ya da "ismetü'l-dem" yani "hayatın korunmuşluğu" var. Yine aynı şekilde, "ismetü'l-din" yani "dinin korunmuşluğu" var. Dolayısıyla dinin korunması başlığı altında insanlar, başka dinleri tenkit edebilirler ama asla küfür edemezler. Mesela bir Müslüman bir müşriğin putuna küfür edemez, yasaktır, haramdır, bunu yapamaz. Ya da bir Yahudi, Hristiyan birisinin tanrısına yani Hz. İsa'ya, Hz. Meryem'e küfredemez, yasaktır ama pekâlâ eleştirebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Yahudilik ya da Hristiyanlık tenkit edilir ama onlara küfür edilmez.

Dolayısıyla İslam'ın kendisi de bu eleştiriye, eleştirinin bu formuna açık diyorsunuz?

Tabii, bu dinlerin mensupları İslam'ı eleştirebilirler. İslam onlara o eleştiri hakkını, hürriyetini vermiş. Din hürriyeti gereğince kendi din inançlarını rahat rahat yaşayabilirler ya da çocuklarına öğretebilirler. Ama kesinlikle küfür gibi bir şey söz konusu

olamaz. Öte yandan Batı'da dinlerarası saygı çok sorunlu bir mesele. Çünkü onların hukukları, Hristiyan mezheplerinin birbirlerine saygısını koruma altına alıyor. Zira ilgili konuların yapıldığı dönemde Müslümanlarla bir "temasları" yok, Müslümanlar yoklar bu hukuk normu inşa edildiğinde. Dolayısıyla tam da şimdi bu kanunlara Müslümanlığın da eklenmesi gerekiyor. Mesela bir Hristiyan, Yahudi birisine küfür ettiği zaman "antisemitik" sayılıyor, bunun cezası olarak küfür eden kişi hapse girer. Neden? Çünkü o kanunların yapıldığı yerde o coğrafyada Hristiyanlar ve Yahudiler var. Hürriyetlerin sınırlarını bu iki unsura göre çizmişler. Müslümanlar o coğrafyaya bu anlamda sonradan gelmişler ve bu kanunların güncellenmesi gerekiyor.

Çünkü şu anda Müslümanlara küfür etmek bir suç olarak kabul edilmiyor.

Evet, kesinlikle. Ama bu değişecek, Müslümanlar bu hükmün içine dâhil edilecek ve bu hürriyetlerin sınırları yeniden çizilecek. Bir de yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekiyor, onlar Peygam-

ber'in kim olduğunu, Müslümanlar için ne kadar önemli olduğunu anlamıyorlar. Onlar zannediyorlar ki Peygamber bir kahraman sadece. Hâlbuki Müslümanlar için durum hiç de böyle değil. Çok daha başka ve hususi bir anlamı var. Dolayısıyla Peygamber'i eleştirmek normal bir şahsı eleştirmek anlamına gelmiyor ama onların İslam hakkında bilgileri -yeterince- olmadığı için yaptıkları hareketin ne anlama geldiğini anlayamıyor, empati yapıyorlar. Hürriyetlerin sınırlandırılmasının "farklılık yönetimi" çerçevesinde çizilmesi gerekiyor ve dahası Müslümanlar fıkhi bir mesele olarak "farklılık yönetimi"nde çok başarılıdır. Çünkü İslamiyet'in kuruluşundan beri çok farklı dinleri içinde barındıran devletler kurmuşlardır. Ortadoğu'da Hristiyanlar, Yahudiler, Mecusiler var; yine Hindistan ve Pakistan'da Hindular ve Budistler var. Bu anlamda âdemiyet konusu burada da çok önemli bir anlama sahip. Müslüman bir coğrafyada farklı dinlerden olanlara verilen hakların temeli de işte bu "âdemiyet" meselesidir. Çünkü ister Hristiyan ister Yahudi ister

UT ARUM
ASSERFERIA
DOLLIGENT VENDE
QUE NUL LABO
RENDAE İPSAE
DOLENIMUS
DOLORESTE
REPRATUR AUT
IS SEQUAM İMİL
MO CUS NET
PORİBUS ET İPİT
QUE İLİQUATUR A
EOS VOLUPTASSİT
VERFERERUM,
EUM FUGİTİ
DOLUPTATQUE
VENDUNT EMPORE,
CUM RES PRA

Mecusi olsun, bütün dinlerin mensupları da "âdemi"dir. Bu anlamda şimdi öğrencilerimden birine yaptıracağım tezin konusu "İslam yönetimi altında ehl-i kitap olmayan gayrimüslimlerin statüleri". Herkes Yahudilere ve Hristiyanlara İslam'ın saygı duyduğunu ve onlara bazı haklar verdiğini biliyor ama şu anda dünyanın yarısından fazlası ehl-i kitap değil. İbrahimî dinlerin dışındaki kalanların, Müslümanlara göre statüleri nedir? Bu konuda bir çalışma olmadığını fark ettik ve şimdi güzel bir doktora çalışması yaptırıyoruz. Bu anlamda "âdemiyet" perspektifinden konuya yaklaştığımızda, ehl-i kitap olmayan, Yahudi ya da Hristiyan olmayan putperest ya da ateistler de "âdemiyet"ten dolayı "dokunulmazlık hak"larına sahiptirler. Başkalarının haklarına saygı duydukları sürece kendileri de kendi varlıklarını sürdürebileceklerdir. Bu durumu bizim dünyaya bu şekliyle söylememiz gerekiyor.

"Dokunulmazlığın insanın doğuştan getirdiği bir hak olması", "İsmet âdemiyet-ledir" ilkesi modern insan hakları literatürü açısından nasıl bir anlama sahip?

İki sebepten dolayı "İsmet âdemiyetledir" yaklaşımı mevcut insan hakları paradigmasından çok daha güçlü bir yaklaşım sunuyor. Bunlardan ilki, kurumsal altyapısı itibarıyla çok daha sağlam bir temele sahip olmasıyla ilgilidir. İkincisi ise on beş asır boyunca tatbik edilmiş bir yaklaşımdır, yani bir ütopya değildir. Mevcut insan hakları yaklaşımının kuramsal altyapısı, meşrulaştırma zemini oldukça sığ ve dardır. Yani sıra tatbikat olarak "testler"de her defasında başarısız kalmaktadır. Dahası emperyalist devletlerin çıkarına hizmet ederek onları (herhangi bir devlet ya da kişiye yönelik) müdahale isteklerinde bir

İnsan hakları kavramı Batı'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Bunun amacıysa devletin gücüne karşı korumasız olan bireyi korumaktır. Bunun ardında da Yahudilerin Holokost'a maruz kalması vardır.

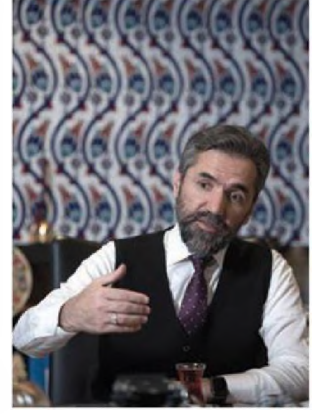

meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır. İslam'ın bize sunduğu "âdemiyet"e dayalı insanın dokunulmazlığı yaklaşımının -bahsettiğim bu iki hususu dikkate aldığımızda- oldukça güçlü olduğunu görüyoruz. Her şeyden önce kurumsal temel söz konusu olduğunda "İsmet, âdemiyetledir" yaklaşımı hem hukuki bir kuraldır hem de dinî bir kuraldır. Dolayısıyla hem hukuki olarak hem de dinî/ vicdani olarak bir yaptırım gücüne sahiptir. Mesela modern insan hakları teorisinin somut bir nişanesi olarak İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin hukuki bir yaptırım gücü bile yoktur. O belge hukuki bir "tavsiye" niteliğindedir, hükümü budur, yani bir bağlayıcılığı yoktur. Avrupa İnsan Hakları Konvansiyone'i'nin devletler açısından bir bağlayıcılığı var. Çünkü buna taraf olan Avrupa Birliği üyesi devletler bu konvansiyone'i bir iç hukuk normu olarak kabul ediyorlar. Ama bu da sadece hukuki bir bağlayıcılıktır. İslam açısından

baktığımızda hem hukuki hem de dinî bir bağlayıcılık söz konusudur. Mesela bir insan hukuki bir durum mevzubahis olduğunda en iyi avukatları tutarak kendini mevcut davadaki durumdan yani bir suçtan kurtarabilir ama eğer dindar bir insan ise bunu yapamaz. Çünkü burada dinin sadece hukuki değil, vicdani gücü de devreye girer. Burada şu soruyu sormamız gerekiyor: Neden İslam kendini inkâr edenlere de dokunulmazlık hakkı vermiş? Neden Allah kendini inkâr edenlere dokunulmazlık hakkı vermiş? Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendini inkâr edenlere din hürriyeti hakkı vermiş? Bunun hikmeti nedir? Bu meseleyle ilgili İslam âlimleri Allah Teala'nın insanı yaratmadaki hikmeti insanı imtihan etmektir ve bunun gerçek manada bir imtihan olabilmesi için insanların hür olması lazımdır, görüşündedir. İslam devletinin, İslam hukukunun amacı da bu hürriyeti garanti altına almaktır. İşte bu hür ortamda doğru

ALLAH'IN İNSANI
YARATMASINDAKİ HİKMET
İMTİHAN İSE İNSANIN SERBEST
VE HÜR OLMASI, GEREKTİĞİNDE
ALLAH'I İNKÂR ETME
HURRIYETİNE SAHİP OLMASI
LAZIMDIR. TEVHİDE İNSANIN
ZAMAN ÖDÜLÜ HAK EDEBİLSİN.

yapan kişiye ödül, yanlış yapana da ceza verilir. Ödül, yanlış yapma ihtimali olduğu hâlde doğru yapana verilirken; ceza, doğru yapma imkân ve ihtimali olduğu hâlde yanlış yapana verilir. Allah'ın insanı yaratmasındaki hikmet imtihan ise insanın serbest ve hür olması, gerektiğinde Allah'ın inkâr etme hürriyetine sahip olması lazımdır ki tevhide inandığı zaman ödül hak edebilsin. Dolayısıyla İslam için bu hakların böylesi bir kurumsal zemini vardır. Bu da Allah'ın insanı yaratırkenki hikmetidir.

Üstelik bu hakların ütöpik bir yanı da yok. Çünkü farklı coğrafyalarda uygulanmış...

Bu haklar, on dört on beş asır boyunca, Uyguristan'dan Endülüze, Balkanlar'a, Afrika'nın içlerine kadar bu geniş coğrafyada, çok farklı kültürleri barış içerisinde yaşatmış. Yani tarih boyunca test edilmiş, uygulanmış. Bu anlamda bir "ütopya"dan, hayalden çok, tatbik edilip gerçekleştirilmiş bir yanı var karşımıza.

huzuru sağlamış bu haklar. Düşünün ki normal şartlarda birbirleriyle çatışabilecek bu grupları çatışmadan korumuş.

Bu yaklaşım günümüzde neden önemli?

Çünkü günümüzde en önemli mesele "farklılık yönetimi". Bunun nedeni ise toplumsal farklılaşmanın giderek daha fazla artmasıdır. İnsanlar artık eskiden olduğundan çok daha fazla başka ülkelere seyahat edebiliyorlar. Çinliler şu anda sadece Çin'de değil, dünyanın dört bir yanında yaşıyorlar. Benzer şekilde Müslümanlar da sadece Anadolu'da ya da Ortadoğu'da yaşamıyorlar. Bu durum farklılık yönetimine ihtiyaç olduğunun açık bir göstergesi esasında. Söz konusu bu farklılık yönetimi de eğer âdemiyet merkezli bir yönetim şekline dayanırsa, bu haklar çok sağlam bir zemine oturmuş olur. Bu gerçekleşirse de Müslümanlar olarak bizler bu önemli konuda bütün insanlığa değerli bir katkıda bulunmuş oluruz. Ben

medeniyet" olarak adlandırıyoruz. Bu anlamda İslam, âdemiyet temelli bir medeniyettir ve açıklığının nedeni de budur. Çünkü İslam medeniyeti sadece Müslümanların yaşadığı değil, tüm beşeriyet için gerekli bir medeniyettir. Dolayısıyla bunun da felsefi, ahlaki, hukuki zemini çok sağlam atılmıştır. Üstelik az önce söylediğim gibi tam on beş asır boyunca, çok geniş bir coğrafyada tatbik edilmiş ve sınanmıştır. Doğrusu şu anda da insanlığın ihtiyacı olan tam da böyle bir farklılık yönetimi sistemidir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde üçüncü nesil insan hakları konuşuluyor. Ben inanıyorum ki Müslümanlar olarak bizler, bu üçüncü nesil insan hakları söylemine, âdemiyet merkezli literatürden beslenerek çok ciddi katkılar yapabiliriz.